

Cezary PAPRZYCKI

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
RCID: 0000-0003-0788-2731

Ewolucja lewicy parlamentarnej w Republice Czeskiej i Rzeczypospolitej Polskiej po 1989 roku. Analiza porównawcza

Streszczenie: Celem niniejszego artykułu jest porównanie strategii politycznej dwóch lewicowych partii parlamentarnych w Polsce oraz Republice Czeskiej, czyli SLD i KSČM po transformacji systemu politycznego we wskazanych państwach. Praca stanowi próbę weryfikacji obranej koncepcji na dalsze funkcjonowanie dawnych działaczy komunistycznych w systemie demokracji parlamentarnej oraz wskazuje na możliwe szanse i zagrożenia dla obu ugrupowań – nie tylko na podstawie wyników wyborczych, ale również prac programowych i aktywności parlamentarnej.

Słowa kluczowe: lewica, partie polityczne, Czechy, Polska

Wstęp

Przełom lat 80. i 90. XX w. stanowi kluczowy okres dla procesu demokracji państw Europy Środkowo-Wschodniej. Załamanie się systemu gospodarczego, a także postępujące, antyrządowe protesty społeczne zapoczątkowały upadek systemu komunistycznego oraz „żelaznej kurtyny”, która podzieliła kontynent w powojennej historii. Polskie i czechosłowackie elity, dotychczas stojące na czele opozycji antykomunistycznej, podjęły się budowy systemu demokratycznego z poszanowaniem praw człowieka, zreformowaną gospodarką i zupełnie inną wizją polityki zagranicznej niż w ostatnim półwieczu. Z kolei liderzy partii komunistycznych, wraz z szeregiem działaczy tych ugrupowań, dostali możliwość odnalezienia się w pluralistycznym systemie demokratycznym.

Niniejszy artykuł poświęcony jest analizie porównawczej dwóch partii politycznych, czyli Komunistycznej Partii Czech i Moraw (cz. *Komunistická strana Čech a Moravy*, KSČM) oraz Sojuszowi Lewicy Demokratycznej (SLD; w latach 1991–1999 koalicji wyborczej partii le-

wicowych oraz związków zawodowych, po 1999 roku zarejestrowanej partii politycznej). Ugrupowania te wybrały odmienną strategię funkcjonowania po transformacji ustrojowej w Polsce i Republice Czeskiej, pomimo historycznych zbieżności i bezpośredniej kontynuacji dziedzictwa partii komunistycznych z okresu poprzedzającego transformację ustrojową. Choć w czeskim parlamencie obecna jest (stan na styczeń 2021 roku) również Czeska Partia Socjaldemokratyczna (ČSSD), nie będzie ona przedmiotem poniższej analizy ze względu na brak porównywalnego ugrupowania w Polsce. Wynika to z faktu, iż władze ČSSD w swojej historii odwoływały się do lewicy demokratycznej z okresu przedwojennego, a założycielami ČSSD byli politycy przebywający na emigracji przed 1989 rokiem, opozycyjni względem komunistycznych władz Czechosłowacji. Pomimo obecności również innych partii lewicowych w Polsce i Czechach, żadna z nich nie odegrała znaczącej roli politycznej (w odróżnieniu od analizowanych KSČM oraz SLD) zdobywając wyniki wyborcze, które nie uprawniały do zdobycia miejsc w parlamentach wspomnianych państw.

Odwołując się do poglądu Romana Tokarczyka, wiedza ludzka opiera się na porównywaniu elementów znanych człowiekowi z nowymi zjawiskami, tym samym można wysunąć wniosek, iż każde poznawanie wiąże się z porównywaniem (Tokarczyk, 1997, s. 28). Stosując zatem metodę komparatystyczną w naukach społecznych przeanalizowano zarówno rys historyczny, jak i programową oraz parlamentarną aktywność KSČM, a także środowiska parlamentarnej lewicy w Polsce zgromadzonego wokół Sojuszu Lewicy Demokratycznej. Analizie poddano również wyniki wyborcze obu partii politycznych oraz ich wpływ na proces formowania gabinetów rządzących. Dla uzupełnienia analizy i lepszego zrozumienia charakteru KSČM oraz SLD jako partii politycznych, przytoczone zostały również sondażowe badania (dane zastane) poszczególnych elektoratów lewicowych w Czechach i Polsce.

Praca jest jednocześnie próbą wskazania perspektyw dla lewicy w Europie Środkowo-Wschodniej w obliczu powracającej od lat 60. XX w. negacji podziału sceny politycznej na lewicę i prawicę jako dychotomii już nieaktualnej (Bell, 2000, s. 394; Giddens, 1999, s. 35). W tym miejscu warto przytoczyć definicję lewicy, ponieważ to słowo obejmuje szeroki zakres pojęciowy. O ile w Europie Zachodniej po II wojnie światowej lewica konsekwentnie stała po stronie demokracji pluralistycznej, podkreślając konieczność aktywności państwa w gospodarce, egalitaryzmu oraz równości społecznej, o tyle pojęcie lewicy na Wschodzie Europy

stanowiło synonim autorytarnej, monopartyjnej formy rządów (*Lewica...*). Po zmianach ustrojowych na przełomie lat 80. i 90. XX w. lewica stała się „ogólnym pojęciem partii i ruchów politycznych odwołujących się do lewicowej aksjologii politycznej” (ibidem). Z racji faktu, iż lewica odwołuje się do krytyki kapitalizmu, podkreśla kwestie równości społecznej oraz krytycznie odnosi się do tradycji (Bobbio, 1997, s. 37) do tego nurtu można zaliczyć zarówno partie socjaldemokratyczne, jak i komunistyczne, mimo odmiennego akcentowania niektórych kwestii traktowanych jako aksjologia lewicowa.

Tło historyczne

Po upadku Praskiej Wiosny, która była pierwszą próbą reformy komunistycznego systemu politycznego w 1968 roku, władze Czechosłowacji dążyły do tzw. normalizacji życia, które miało przejawiać się postępującym powrotem kontroli Komunistycznej Partii Czechosłowacji (KSČ) nad każdym z aspektów kultury, polityki i spraw bieżących. Wydarzenia te doprowadziły jednocześnie do próby ograniczenia praw obywatelskich na rzecz względnie stabilnej sytuacji gospodarczej, ale także represji dawnych opozycjonistów. Mimo wyciszenia nastrojów społecznych, organizacje sprzeciwiające się wszechwładzy komunistów nasiliły aktywność szczególnie w połowie lat 80. XX w. przy biernym udziale społeczeństwa. Chociaż w 1989 roku trwały już zaawansowane procesy dążące do demokratyzacji życia społecznego w Polsce i na Węgrzech, znaczna część obywateli Czechosłowacji wykazywała się marazmem i brakiem politycznej aktywności (Jašek, 2019, s. 238–243). Dopiero brutalne rozprawienie się z manifestacjami w listopadzie 1989 roku doprowadziło do masowych protestów i ostatecznej dymisji kierownictwa KSČ oraz wyrażenia przez nowych liderów partii chęci do przeprowadzenia niezbędnych reform. Wydarzenia te znane są jako *Aksamitna Rewolucja* (cz. *Sametová revoluce*). Jednakże na uboczu zachodzących zmian systemowych, toczyła się dyskusja wewnątrz Komunistycznej Partii Czechosłowacji, w wyniku której doszło do wyodrębnienia czeskiej i słowackiej partyjnej organizacji terenowej pod parasolem KSČ. Tym samym powołano do życia bardziej zdecentralizowaną i autonomiczną Komunistyczną Partię Czech i Moraw, funkcjonującą jako składowa KSČ do 1992 r. (Bozóki, Ishiyama, 2002, s. 147), a następnie występująca już jako samodzielne ugrupowanie polityczne po 1993 roku. W niniejszej pracy uwzględniony

został okres właśnie po tej dacie, ponieważ w styczniu 1993 roku doszło do „aksamitnego rozvodu” jak publicystycznie określono rozpad Czechosłowacji na dwa państwa, nawiązując do protestów z listopada 1989 roku.

Procesy prowadzące do modyfikacji obecnego lub ustanowienia nowego systemu były zdecydowanie bardziej zaawansowane w Polsce, gdzie w czerwcu 1989 roku odbyły się częściowo wolne wybory do Sejmu, do których dopuszczono opozycję skupioną wokół ruchu związkowego „Solidarność”. Trwające od połowy lat 80-tych protesty społeczne nie wygasły, a ich nasilenie nastąpiło w kwietniu 1988 roku. Strajkującym zależało nie tylko na poprawie warunków życia codziennego, ale także legalizacji niezależnych związków zawodowych czy „modernizacji gospodarki” (*Sierpień 1988...*, 2016). W odpowiedzi na falę niezadowolonej elity rządzącej Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej (PZPR) zaproponowały projekt częściowej reformy systemu politycznego z jednoczesnym zapewnieniem 60–65% miejsc w parlamencie dla partii rządzącej (Mażewski, 2005, s. 102). Sama inicjatywa wywołała spory sprzeciw w Komitecie Centralnym PZPR, jednak dzięki naciskom ze strony Wojciecha Jaruzelskiego i Czesława Kiszcza – do których *de facto* należała pełnia władzy w Polsce, uchwalono *Stanowisko X Plenum KC PZPR w sprawie pluralizmu politycznego i związkowego* (Mistygacz, 2009, s. 146), co otworzyło drogę do rozmów z opozycją, a wreszcie przekazania jej władzy w pokojowy sposób. Ostatecznie podjęto decyzję o rozwiązaniu Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej na jej ostatnim zjeździe w styczniu 1990 roku, gdzie dwa dni później większość działaczy związanych z PZPR zainauguowało powstanie Socjaldemokracji Rzeczypospolitej Polskiej (SdRP) uważanej za bezpośrednią kontynuatorkę instytucjonalną monopartii, przekazując jej także część majątku PZPR (Kowal, 2015, s. 53). SdRP do 1999 roku stanowiła największą partię koalicji wyborczej pod nazwą Sojusz Lewicy Demokratycznej.

Lewica po transformacji ustrojowej

Reformy systemu politycznego wymagały odpowiedzi na pytanie o kształt dalszego funkcjonowania polityków o rodowodzie komunistycznym w modelu demokratycznym. Nie ulegało wątpliwości, że większość z nich nie usunie się w cień, a podejmie próbę dostosowania do nowej rzeczywistości. Część elit dawnej PZPR uznała, że w Polsce istnieje elek-

torat lewicowy, który pozostał bez politycznej reprezentacji, zauważając jednocześnie historyczne obciążenie swojego dawnego ugrupowania. Jak wspominał Leszek Miller w rozmowie z Robertem Krasowskim: „uświadomiliśmy sobie, że pod szyldem PZPR w systemie demokratycznym nie uda się wygrać żadnych wyborów. [...] Wobec tego trzeba rozwiązać PZPR i utworzyć w to miejsce partię, która będzie miała zupełnie inny program i skutecznie wpisze się w system demokratyczny.” (Miller, 2013, s. 14). Przy jednoczesnym powołaniu nowego ugrupowania, jakim była SdRP, przez działaczy komunistycznych (m.in. L. Miller był członkiem Biura Politycznego KC PZPR do jej rozwiązania, a następnie założycielem i sekretarzem SdRP) partia potraktowała dorobek ideologiczny PZPR jako balast, odcinając się od marksizmu-leninizmu na rzecz demokracji pluralistycznej (Słodkowska, 1995, s. 95). Warto zwrócić jednak uwagę na pierwszy program polityczny Socjaldemokracji RP, gdzie wskazano na konieczność reformy Rady Wzajemnej Pomocy Gospodarczej oraz upatrywano szansę na możliwość dalszego utrzymania przyjaznych stosunków z ZSRR (Grzesik-Robak, 2008, s. 46). Sytuacja ta uległa zmianie dopiero po upadku Związku Radzieckiego pod koniec 1991 roku.

Całkowicie odmienną postawę przyjęli politycy KSČ, dla których zmiany systemowe nie oznaczały zmian instytucjonalnych. W trakcie Aksamitnej Rewolucji doszło do wymiany całego dotychczasowego kierownictwa partii komunistycznej, jednak wbrew społecznym oczekiwaniom, władzy w ugrupowaniu nie przejęła frakcja uznawana za reformistyczną, a przedstawiciele dotychczasowej linii programowej. Wymiana przywództwa w Komitecie Centralnym pozwoliła jednak na pokojowe przekazanie władzy przy jednoczesnym uczestnictwie czeskich komunistów w kształtowaniu nowego systemu politycznego. Jak wskazuje Robert Kulmiński, politycy KSČ zdawali sobie sprawę, że chcąc partycypować w nowym systemie politycznym zmuszeni są do podjęcia rozmów z opozycją, co jednak podważa „mit założycielski” demokracji, ponieważ poprzedni system nie został jednoznacznie potępiony lub odrzucony (ibidem, s. 297). Warto przywołać tutaj badanie pracowni IVVM (cz. *Institut pro výzkum veřejného mínění*) z maja 1990 roku (a więc pół roku po protestach na Placu Waclawa w Pradze w ramach Aksamitnej Rewolucji), w którym 72% Czechów wskazało, że partia komunistyczna w nowym ustroju powinna mieć takie same prawa jak inne ugrupowania (Šubrt, 1990, s. 14).

Powstała w tym samym roku Komunistyczna Partia Czech i Moraw zaraz po swoim ukonstytuowaniu wydała dokument, w którym przepra-

szala za brak poszanowania dorobku Praskiej Wiosny i represje w okresie powojennym (Balík, 2005, s. 141–142), co mogło wskazywać na chęć reformy politycznej ruchu komunistycznego w Czechach. W momencie, gdy pierwszym przewodniczącym ugrupowania został Jiří Svoboda, postawił on na proces redefiniowania dotychczasowej strategii i zwrotu w kierunku socjalizmu demokratycznego (lub nawet socjaldemokracji) przy jednoczesnym poszanowaniu dorobku komunistycznej partii. Tym samym pojawiła się możliwość ewolucji profilu ideowego ugrupowania. Plany J. Svobody przerwało wewnętrzne referendum, w którym znaczącą przewagą (ponad 75% głosujących) odrzucono dalszą propozycję reform wewnętrznych i zdecydowało o pozostawieniu przymiotnika „komunistyczna” w nazwie (Bozóki, Ishiyama, 2002, s. 146). Kolejną próbę zmian skrzydło reformistyczne z przewodniczącym na czele podjęło jeszcze w 1992 roku, jednakże i tym razem zakończyła się ona niepowodzeniem ze względu na sprzeciw większości działaczy KSČM.

Całkowicie rozbieżne strategie na polityczną przyszłość okazały się skuteczne w przypadku obu partii. Przedstawiciele zarówno SdRP (po 1999 roku SLD) jak i KSČM do dzisiaj zasiadają w krajowych parlamentach (odpowiednio) Polski i Czech. Lata 90. XX w. stały się jednocześnie przypieczętowaniem procesu ewolucji programowej obu ugrupowań i podobnie jak w przypadku powstania, również są znacząco odmienne, reprezentując jednocześnie szeroki wachlarz zagadnień polityki lewicowej.

SLD i KSČM jako aktorzy krajowej polityki

W pierwszym dokumencie programowym KSČM, po transformacji, podkreślono sceptycyzm wobec polityki prywatyzacji oraz hasła sprawiedliwości społecznej. Dopiero na kolejnych zjazdach w latach 1992–1993 doprecyzowano ideowy profil partii, odwołując się do grup poszkodowanych w procesie zachodzących zmian, zaznaczając konieczność utrzymania kontroli państwa nad przemysłem, ochroną zdrowia czy szkolenictwem (*S lidmi...*, 1992, s. 4). Deklaracja KSČM zawierała również postulaty dotyczące wzmocnienia roli samorządu lokalnego w polityce, a kongres partii umieścił w programie punkty odnoszące się do ochrony środowiska naturalnego. Jednocześnie głośno wybrzmiał sprzeciw wobec napływu obcego kapitału. W późniejszych dokumentach programowych szczególną uwagę zwraca sceptycyzm wobec prób włączenia Republiki

Czeskiej do procesów akcesyjnych ze Wspólnotą Europejską/Unią Europejską (WE/UE), gdzie KSČM sprzeciwia się „jednostronnej” decyzji władz państwowych o włączeniu państwa w proces integracji (*Program obnovy...*, 1999, s. 8–9). Politycy KSČM dopuszczali jednak zacieśnienie więzów gospodarczych, ale wyłącznie w zakresie prowadzącym do „awansu materialnego, duchowego, który wzmocni swobody osobiste i podniesie jakość życia narodu” (Wojnicki, 2007, s. 60). Niewiele miejsca poświęcano polityce zagranicznej będącej ważnym elementem debaty publicznej w ościennych państwach dawnego Bloku Wschodniego, wówczas zainteresowanych zbliżeniem z Europą Zachodnią. Dokumenty programowe partii zawierały jedynie hasłowe wzmianki o „współpracy międzynarodowej” czy „konieczności weryfikacji korzyści z możliwości czeskiej obecności w NATO” (*Program obnovy...*, 1999, s. 8). W samej partii nie było również porozumienia co do stanowiska, jakie KSČM miało zająć w kwestii integracji europejskiej. Reformatorska frakcja upatrywała szans na rozwój gospodarczy po uzyskaniu akcesji, odwołując się do zasad wspólnotowych (Migalski, 2008, s. 113), jednakże skrzydło konserwatywnych komunistów zdecydowanie sprzeciwiało się jakimkolwiek próbom zbliżenia ze strukturami WE (Kubas, 2018, s. 313–314). Na podstawie badań z połowy lat 90. XX w., w tym sondażu Factum, wynikało, że to właśnie KSČM posiadało najbardziej eurosceptyczny elektorat ze wszystkich działających wówczas ugrupowań parlamentarnych. Zwolennikami integracji europejskiej było zaledwie 24,6% wyborców partii komunistycznej (Pražuch, 2015, s. 569). Mimo rozdzwienku w sprawie WE partia była zjednoczona w sprzeciwie wobec dołączenia Czech do NATO, ponieważ ten punkt programowy pojawiał się w kolejnych dokumentach partyjnych coraz częściej. Politycy KSČM odwołują się również do historycznego nacjonalizmu z okresu powojennego. Jest on oparty głównie na antyniemieckim resentymencie. Na mocy dekretów Beneša (podpisanych przez prezydenta Czechosłowacji na uchodźstwie Edvarda Beneša – stąd ich nazwa) wysiedlono Niemców sudeckich w 1945 roku (Kubát, 2016, s. 88). Retoryka, wedle której wysiedleńcy chcą odzyskać dawne majątki, jest nadal żywa nie tylko w Komunistycznej Partii Czech i Moraw, ale również wśród organizacji i gazet współpracujących z ugrupowaniem (Kubát, 2010, s. 127).

W odróżnieniu od elit KSČM, które zdecydowały się na porzucenie reform wewnętrznych, Socjaldemokracja Rzeczypospolitej Polskiej, a później koalicja wyborcza utworzona wokół SdRP, postawiła na całkowitą rewolucję programową. Porzucono ideę marksizmu-leninizmu na

rzecz budowy ugrupowania socjaldemokratycznego w zachodnim rozumieniu tego pojęcia (zgodnie z przytoczoną wcześniej definicją). SLD wystartowało w pierwszych wolnych wyborach w 1991 roku, opierając swoją kampanię na sprzeciwie wobec postępującego procesu prywatyzacji z hasłem „Tak dalej być nie może” (Ziemski, 2019). Partia była traktowana przez polityków wywodzących się ze środowiska „Solidarności” jako ugrupowanie antysystemowe ze względu na swoje postkomunistyczne korzenie, tym samym została pozbawiona zarówno reprezentacji w Prezydium Sejmu, jak i stanowisk przewodniczących komisji sejmowych (Paszkiwicz, 2004, s. 240–241). SLD zdecydowanie sprzeciwiało się polityce rządów centroprawicy w Polsce argumentując, że gabinety – najpierw Jana Olszewskiego, a później Hanny Suchockiej – prowadzą do pogorszenia sytuacji ekonomiczno-społecznej (Dudek, 2013, s. 193–233). Politycy Sojuszu zdecydowanie odwoływali się do liberalnej polityki w zakresie światopoglądowym krytykując propozycję wprowadzenia lekcji religii do szkół czy przepisy zaostrzające politykę aborcyjną, nie zapominając jednocześnie o postulatach środowisk mundurowych związanych instytucjonalnie w PRL (Paszkiwicz, 2004, s. 241). W odróżnieniu od KSČM, lewicy w Polsce udało się wygrać wybory, przełamać tym samym izolację parlamentarną oraz stworzyć rząd. Nastąpiło to w stosunkowo krótkim czasie po transformacji ustrojowej, bo już we wrześniu 1993 roku, co było wyraźnym sygnałem dla elit postsolidarnościowych o kryzysie ich środowiska, nie dość, że znacząco rozdrobnionego to jeszcze odpowiedzialnego za niepopularne w niektórych środowiskach reformy społeczno-gospodarcze na początku lat 90-tych (głównie te dotyczące procesów prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych). W kwietniu 1994 roku rząd Sojuszu Lewicy Demokratycznej i Polskiego Stronnictwa Ludowego (PSL) zwrócił się z oficjalnym wnioskiem o członkostwo w Unii Europejskiej, opowiadając się za zdecydowanym zbliżeniem Polski z Europą Zachodnią.

Na przestrzeni lat program Sojuszu nie ulegał znaczącym zmianom w kwestiach podstawowych. Partia nadal postuluje neutralność światopoglądową państwa, poszanowanie praw obywatelskich czy wyrównywanie szans w dostępie do ochrony zdrowia i edukacji (*Przywróćmy normalność...*, 2017). Obecnie (tj. styczeń 2021 roku) SLD wskazuje również na konieczność realizacji postulatów opartych o zasady sprawiedliwości społecznej, chociażby poprzez progresję podatkową czy ochronę statusu pracownika, jednak początkowo partia opowiadała się za liberalnymi rozwiązaniami gospodarczymi w stosunku do małych podmiotów z jed-

noczesną krytyką procesu nadmiernej prywatyzacji (Knyżewski, 1998, s. 148). Za czasów drugiego rządu SLD (2001–2004) partia promowała ideę integracji europejskiej, nie tylko na płaszczyźnie deklaratywnej, ale działając również w ramach rządowego Komitetu Integracji Europejskiej, podczas gdy gabinet Leszka Millera stawiał sobie za cel pozytywne zakończenie negocjacji akcesyjnych z instytucjami wspólnotowymi (De Waele, Pacześniak, 2012, s. 133). Stosunek partii do UE jest niezmienny od lat 90. XX w. Podczas sprawowania rządów wraz z PSL (1993–1997) politycy SLD przekonywali, że akcesja Polski do Unii Europejskiej przyniesie więcej korzyści niż kosztów, co nie przekonywało dostatecznie koalicjanta (Master, 2014, s. 44). W kolejnych dokumentach programowych SLD – między innymi „Manifeście europejskim SLD” podkreślono afirmację procesu integracji europejskiej (Słodkowska, Dołbakowska, 2005, s. 72).

Oba analizowane ugrupowania są nieprzerwanie bezpośrednimi aktorami sceny politycznej Polski i Republiki Czeskiej, wprowadzając swoich reprezentantów do krajowych parlamentów. O ile KSČM niezmiennie obecne jest w Izbie Poselskiej od czasu transformacji ustrojowej, o tyle SLD stało się ugrupowaniem pozaparlamentarnym po październikowych wyborach do Sejmu i Senatu z 2015 roku, kiedy koalicja Zjednoczonej Lewicy (ZL; Sojusz był podmiotem koalicji razem z partią Twój Ruch, Unią Pracy, Polską Partią Socjalistyczną i partią Zieloni) nie przekroczyła progu wyborczego. W kolejnej elekcji w 2019 roku partii udało się zdobyć ponownie mandaty poselskie. W tabeli 1 zaprezentowano wyniki Sojuszu Lewicy Demokratycznej w latach 1991–2019, z kolei w tabeli 2 przedstawiono wyniki Komunistycznej Partii Czech i Moraw w latach 1992–2017.

Tabela 1

Wyniki Sojuszu Lewicy Demokratycznej w wyborach do Sejmu RP w latach 1991–2019

Wybory	1991	1993	1997	2001	2005 jako LiD	2007	2011	2015 jako ZL	2019 jako Lewica
% zdobytych głosów	11,99	20,41	27,13	41,04	11,31	13,15	8,24	7,55	12,56
Liczba mandatów	60	171	164	216	55	53	27	0	49

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Parties and Elections in Europe, <http://www.parties-and-elections.eu/poland.html> (LiD – Lewica i Demokraci, ZL – Zjednoczona Lewica), 15.01.2021.

**Wyniki Komunistycznej Partii Czech i Moraw w wyborach
do Izby Poselskiej w latach 1991–2017**

Wybory	1992 ČNR	1996	1998	2002	2006	2010	2013	2017
% zdobytych głosów	14	10,3	11	18,5	12,8	11,3	14,9	7,8
Liczba mandatów	35	22	24	41	26	26	33	15

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Parties and Elections in Europe, <http://www.parties-and-elections.eu/czechia.html> (ČNR – Česká národní rada, czyli Czeskie Zgromadzenie Narodowe w ramach federalnego parlamentu czeskosłowackiego, zastąpione Czeską Izbą Poselską po 1993 roku z powodu rozwiązania Czechosłowacji), 15.01.2021.

Perspektywy

Parlamentarna lewica w państwach Europy Środkowo-Wschodniej posiada zdecydowanie odmienny rodowód od partii socjaldemokratycznych czy komunistycznych w państwach na zachód od Odry i Łaby. Jest to wypadkowa całkowicie różnej historii po II wojnie światowej i utożsamiania lewicy z autorytarnym sposobem sprawowania rządów. Można wskazać, że to właśnie zawilości historyczne ukształtowały w głównym stopniu funkcjonującą obecnie lewicę parlamentarną w Czechach i Polsce, co miało (a po części nadal ma) bezpośredni wpływ na stawianie akcentów w politycznej aktywności, kwestie programowe czy zdecydowanie większy konserwatyzm członków analizowanych partii. „SLD jest w kwestiach kulturowych bardziej zachowawcza, a to wynika przede wszystkim z tego, że funkcjonuje w konserwatywnym społeczeństwie” – mówił w jednym z wywiadów w TOK FM w 2012 roku politolog Rafał Chwedoruk (*Elektorat SLD...*, 2012). Również stanowisko KSČM nie jest spójne w sprawach światopoglądowych takich jak formalizacja związków osób tej samej płci. Głosowanie nad projektem ustawy legalizującej związki partnerskie w Czechach z dnia 15 marca 2006 roku podzieliło klub poselski Komunistycznej Partii Czech i Moraw: 26 parlamentarzystów klubu poparło nowe prawo, 9 było przeciwnych, a 3 wstrzymało się od głosu (*54. schůze...*, 2006).

Przewagą SLD i KSČM nad polityczną konkurencją były lepiej rozbudowane struktury terenowe z dużą bazą członkowską wynikającą z kontynuacji aktywności politycznej przez dawnych działaczy KSČ i PZPR

w nowym ustroju. Komunistyczna Partia Czech i Moraw stanowiła najliczniejszą partię polityczną zaraz po upadku Czechosłowacji, a liczba działaczy ugrupowania w 1992 roku dochodziła do 355 tys. osób. Mimo spadkowej tendencji pod względem liczby członków, ugrupowanie nadal uznawane jest za największe w Czechach (Kubát 2016, s. 85, stan na styczeń 2021). W 2020 roku KSČM liczyła ok. 31 tys. osób (Fiala, 2020). Podobne trendy zauważalne są również w przypadku SLD. Według dostępnych danych za 2020 r. Sojusz liczył 31 tys. osób, chociaż jeszcze w 2010 roku liczba ta wynosiła ponad 49 tys. działaczy (*PO i SLD...*, 2020).

Zdecydowanym problemem KSČM jest starzejący się elektorat tej partii. Zdecydowana większość wyborców tego ugrupowania to osoby nieaktywne zawodowo (62% elektoratu według badań dot. wyborów parlamentarnych z 2010 r.), a także wspominające z nostalgią dawny ustrój – za systemem komunistycznym z całym bagażem jego dorobku i przewinień tęskni 50% wszystkich wyborców partii komunistycznej (Kubát 2016, s. 85). Jednocześnie warto zwrócić uwagę, że baza wyborcza tej partii politycznej jest zdecydowanie szersza niż jej zasoby kadrowe, co może wskazywać na umiarkowaną zdolność komunistów do pozyskiwania wyborców wśród innych grup społecznych.

Sojusz Lewicy Demokratycznej cieszy się zdecydowanie proeuropejskim elektoratem (CBOS 2018, s. 2–3), a sama partia, w odróżnieniu od KSČM, podkreśla korzyści z członkostwa Polski w UE. Mimo bardziej liberalnego stanowiska w kwestiach światopoglądowych niż ogół polskiego społeczeństwa, wyborcy SLD są podzieleni, jeśli chodzi o postulaty dostępu do aborcji czy legalizacji związków osób tej samej płci – 54% sympatyków ugrupowania sprzeciwia się instytucjonalizacji takich relacji (CBOS 2015, s. 12). Jednocześnie przywołując sondażowe badania pracowni IPSOS z wyborów do Sejmu i Senatu w 2019 roku widać postępujące zmiany w strukturze wiekowej elektoratu koalicji Lewicy (której partią składową jest SLD; stan na styczeń 2021 roku), wskazujące na wzrost poparcia wśród najmłodszej grupy wyborców w wieku 18–29 lat. Wówczas na komitet wyborczy, z którego list startowali politycy Sojuszu wskazało 18,4% młodych, co stanowi wyraźne odstępstwo od wyniku 12,56% uzyskanego przez komitet wśród ogółu społeczeństwa (*Koalicja Obywatelska...*, 2019).

Obie partie posiadają stosunkowo wierny elektorat (z małymi odstępstwami), który zapewnia stabilną pozycję na scenie politycznej. Jednocześnie ugrupowania lewicowe w Czechach i Polsce nie potrafią przedstawić oferty programowej zdolnej do przyciągnięcia nowych grup społecz-

nych, otwierających drogę do realizacji własnej agendy z perspektywy łań rządowych, a nie wyłącznie parlamentarnych miejsc opozycji. Zarówno SLD, jak i KSČM prowadzą politykę nostalgii za okresem sprzed transformacji. W publikacji pod tytułem *Niezbędnik historyczny lewicy*, wydanej wspólnie przez Centrum im. I. Daszyńskiego oraz SLD poświęcono cały rozdział okresowi polskiej historii z lat 1945–1989, a już we wstępie można przeczytać: „Nie może być zgody na przedstawienie PRL-u, wyłącznie jako czarnej dziury w historii Polski czy opowieści, że II wojna światowa skończyła się w 1989 roku” (*Niezbędnik...*, 2013, s. 3). W przypadku KSČM zauważalny jest trend starzejącej się bazy wyborczej. O ile w 1996 roku średni wiek obywatela oddającego głos na partię komunistyczną wynosił 54 lata, o tyle w 2013 r. było to już 60 lat (Kubas, 2018, s. 314). KSČM staje przed koniecznością przemodelowania swojej strategii politycznej tak, aby skutecznie przyciągnąć do partii młodszych wyborców.

W przypadku SLD (obecnie partia ta częściej występuje pod szyldem Lewicy, czyli koalicji z partią Wiosna i Lewicą Razem) elektorat jest stosunkowo labilny w swoim wyborze. Aż 45% wyborców Sojuszu wskazuje Koalicję Obywatelską jako ugrupowanie, na które mogliby oddać głos w drugiej kolejności (CBOS, 2019, s. 10). Przepływy na tej linii zauważane są także podczas analizy sondaży i badań w okresie okołowyborczym. Głównym czynnikiem, który determinuje taki rozkład sympatii jest duża niechęć do PiS jako partii rządzącej, a także stosunkowo bardziej liberalny charakter głosujących na Lewicę niż ogółu społeczeństwa. SLD również nie potrafi znacząco poszerzyć bazy wyborczej od 2005 roku, co samo w sobie stanowi zagrożenie dla ugrupowania.

Podsumowanie

Naznaczona niemalże 45-letnią historią powojenną, lewica w Europie Środkowo-Wschodniej musiała odnaleźć swoje miejsce w systemie pluralistycznym. W przypadku analizowanych ugrupowań można zaobserwować skuteczne, chociaż odmienne, koncepcje na partycypację w ustroju demokratycznym. Działacze Komunistycznej Partii Czech i Moraw postanowili pozostać wierni swoim politycznym korzeniom, zarówno w sferze symbolicznej (nazwa partii), jak i aksjologicznej, decydując się jedynie na reformy programowe. Sojusz Lewicy Demokratycznej (a wcześniej SdRP), mimo bezpośrednich związków z Polską Zjedno-

czoną Partią Robotniczą, z której wywodziła się część członków nowego ugrupowania czy przejęcia części majątku PZPR, przeszedł ewolucję programową, czerpiąc z dorobku zachodniej socjaldemokracji i wiążąc się z nią instytucjonalnie (SLD jest pełnoprawnym członkiem Partii Europejskich Socjalistów – międzynarodówki zrzeszającej ugrupowania centrolewicowe w Europie). Politycy Sojuszu, broniąc spuścizny historycznej Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, aspirują jednocześnie do budowy ugrupowania socjaldemokratycznego: liberalnego światopoglądowo i społecznego w kwestiach ekonomicznych. W tym miejscu warto podkreślić, że partie socjaldemokratyczne charakteryzują się działaniem na rzecz korekty kapitalizmu, a nie zniesienia go (Heywood, 2012, s. 125–128). Do „zastąpienia” kapitalizmu nową formułą stosunków społecznych nawołuje KSČM w swoich programach wyborczych. W dokumencie „Naděje pro Českou republiku” z 2004 roku (aktualizowanym w 2016 roku) już we wstępie można przeczytać, że to właśnie „odbudowa kapitalizmu” w Czechach doprowadziła do „pogorszenia sytuacji społecznej dużej grupy ludzi” a „funkcjonowanie służby zdrowia i systemu edukacji jest zagrożone” (*Naděje...*, 2004, s. 1).

Politycy SLD muszą zmierzyć się z rosnącą polaryzacją sceny politycznej. Odwołując się do Giovanniego Sartoriego, włoskiego teoretyka polityki, można wskazać, iż polaryzacją jest sytuacja rywalizacji i dystansu ideowego między dwoma partiami reprezentującymi odmienne spektrum poglądów politycznych (Sartori, 2005, s. 120). Sytuacja ta jest widoczna w Polsce, gdzie od 2005 roku dominującymi partiami politycznymi są konserwatywne Prawo i Sprawiedliwość (PiS) oraz odwołująca się do konserwatywnego liberalizmu Platforma Obywatelska (PO; o ideowej ewolucji PO pisze: Szczerbiak, 2006, s. 95). Pomimo zbliżonej agendy politycznej, ugrupowania te zajmują kolejno pierwsze i drugie miejsce badań sondażowych, a także wygrywają wybory i formują gabinety rządzące (PO zwyciężyło w wyborach parlamentarnych w 2007 oraz 2011 roku, z kolei PiS wygrało elekcję w 2005 oraz 2015 i 2019 roku). SLD oraz koalicje, w których partia ta startowała w wyborach, nie stanowiły głównej siły opozycyjnej względem PO czy PiS, notując między 8–12% poparcia. Podobny poziom wskazań na tę partię utrzymuje się również w badaniach sondażowych po 2015 roku (*Polls of polls...*, 2021).

Sojusz Lewicy Demokratycznej przeszedł poważną ewolucję programowo-instytucjonalną, przeprowadzoną przez dawne elity PZPR. Dzięki dostosowaniu partii do nowej rzeczywistości ustrojowej ugrupowaniu udało się utrzymać na scenie politycznej, a także dwukrotnie sięgnąć po

władzę mimo początkowej izolacji w Sejmie i Senacie ze strony środowisk centroprawicowych wywodzących się z „Solidarności”. Politycy Komunistycznej Partii Czech i Moraw postanowili kontynuować swoje działania polityczne, odwołując się do marksizmu (*S lidmi...*, 1992). Częściowe potępienie działań Komunistycznej Partii Czechosłowacji przy jednoczesnych, acz niedużych, modyfikacjach programowych mogło, chociaż nie musiało mieć wpływu na partię. Zgodnie z przytoczonymi wcześniej danymi widać, że jednym z głównych motywów głosowania na KSČM jest nostalgia za dawnym ustrojem. Mimo to elektorat partii nigdy nie był na tyle duży, aby pozwolić jej wygrać wybory parlamentarne lub oficjalnie dołączyć do koalicji rządzącej, chociaż po 2017 roku partia ta zapewnia wsparcie parlamentarne mniejszościowemu rządowi Andreja Babiša w zamian za realizację swoich postulatów takich jak podniesienie płacy minimalnej czy ochrona czeskich zasobów naturalnych (*Babiš chce...*, 2017).

Nie ulega wątpliwości, że obie analizowane partie są lewicowe, mimo faktu, iż reprezentują odmienne nurty lewicowości – SLD odwołuje się do tradycji socjaldemokratycznych, z kolei KSČM do aksjologii komunistycznej. Obie są też partiami parlamentarnymi (z wyłączeniem SLD w latach 2015–2019) i obie wywodzą się z ugrupowań, które sprawowały władzę w Czechosłowacji i Polsce przed 1989 rokiem. W końcu zaś obie te partie przyjęły odmienne, acz porównywalnie skuteczne strategie partycypacji w systemie demokratycznym.

Bibliografia

- Balik S. (2005), *Communist Party of Bohemia and Moravia and its Attitude towards own History*, w: *Trajectories of the Left. Social Democratic and (Ex-)Communist Parties in Contemporary Europe: between Past and Future*, red. L. Kopeček, ISPO, Masaryk University, Brno.
- Bell D. (2000), *The End of Ideology: On the Exhaustion of Political Ideas in the Fifties*, Harvard University Press, New York.
- Bobbio N. (1997), *Left and Right: The Significance of a Political Distinction*, University of Chicago Press, Chicago.
- Bozóki A., Ishiyama J. T. (2002), *The Communist Successor Parties of Central and Eastern Europe*, Routledge, New York.
- De Waele J.-M., Pacześniak A. (2012), *The Europeanisation of Poland's political parties and party system*, w: *Europeanization and party politics. How the EU affects domestic actors, patterns and systems*, red. E. Kūlahci, ECPR Press, Essex.

- Dudek A. (2013), *Historia polityczna Polski 1989–2012*, Wydawnictwo Znak, Kraków.
- Słodkowska I., Dołbakowska M. (2005), *Eurowybory 2004. Kandydaci i programy*, Instytut Studiów Politycznych PAN, Warszawa.
- Giddens A. (1999), *Trzecia droga: odnowa socjaldemokracji*, Książka i Wiedza, Warszawa.
- Grzesik-Robak A. (2008), *Polskie partie polityczne wobec integracji Polski ze Wspólnotami Europejskimi/Unią Europejską (1989–2004)*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń.
- Heywood A. (2012), *Political Ideologies: An Introduction (5th ed.)*, Palgrave Macmillan, London.
- Jašek P. (2019), *Aksamitna rewolucja i upadek reżimu komunistycznego na Słowacji*, „Pamięć i Sprawiedliwość”, nr 1 (33), Warszawa.
- Knyżewski K. (1998), *Partie i systemy partyjne w Polsce w okresie transformacji ustrojowej*, Wydawnictwo Scholar, Warszawa.
- Kowal P. (2015), *Sztandar wyprowadzić*, „Polityka” nr 5(2994), Warszawa.
- Kubas S. (2018), *Komunistyczna Partia Czech i Moraw. Między nostalgicznym apelem przeszłości a próbą przedstawienia wizji przyszłości*, w: *Na drodze do wyjaśnienia problemów politycznych*, red. A. Czyż, S. Kubas, Wydawnictwo UŚ, Katowice.
- Kubát M. (2010), *Political Opposition in Theory and Central European Practice*, Frankfurt am Main.
- Kubát M. (2016), *Komunistyczna Partia Czech i Moraw – skuteczne połączenie protestu socjalnego i nacjonalistycznego*, „Polityka i Społeczeństwo”, nr 1(14), Rzeszów.
- Kulmiński R. (2013), *Rubieże ideologii. Komunistyczna Partia Czech i Moraw, czyli komunizm po komunizmie*, w: *Komunizm na peryferiach. Rubieże ideologii i rzeczywistości społecznej*, red. M. Bogusławska, Z. Grębecka, Wydawnictwo Libron, Warszawa–Kraków.
- Mażewski L. (2005), *Solidarnościowe rozrachunki*, Dom Wydawniczy „Ostoja”, Warszawa.
- Migalski M. (2008), *Czeski i polski system partyjny. Analiza porównawcza*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa.
- Miller L. (2013), *Anatomia siły. Rozmawia Robert Krasowski*, Wydawnictwo Czerwone i Czarne, Warszawa.
- Mistygacz M. (2009), *Okrągłostołowy kontrakt wyborczy: założenia, cele i skutki*, w: *Studia Politologiczne nr 15/2009. Czas próby. Polski przełom polityczny roku 1989*, red. A. Materska-Sosnowska, T. Słomka, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa.
- Paszkwicz K. (2004), *Partie i koalicje polityczne III Rzeczypospolitej*, Wrocław.
- Prażuch W. (2015), *Postawy elit politycznych Europy Środkowej wobec integracji z UE w okresie przedakcesyjnym*, „Rocznik Integracji Europejskiej”, nr 9, Poznań.

- Sartori G. (2005), *Parties and Party Systems. A Framework for Analysis*, Wivenhoe Park.
- Słodkowska I. (1995), *Uchwała XI Zjazdu o zakończeniu działalności PZPR*, w: *Programy partii i ugrupowań parlamentarnych 1989–1991*, Instytut Studiów Politycznych PAN, Warszawa.
- Szczerbiak A. (2006), *Power without Love? Patterns of Party Politics in Post-1989 Poland*, w: S. Jungerstam-Mulders, *Post-Communist EU Member States: Parties and Party Systems*, London.
- Šubrt J. (1990), *Co si lidé myslí o KSČ*, w: *IVVM: Závěrečná zpráva z výzkumu 90–11. Aktuální otázky veřejného mínění. Duben 1990*, Praha.
- Tokarczyk R. A. (1997), *Komparastyka prawnicza*, Kantor Wydawniczy Zakamycze, Kraków–Lublin.
- Wojnicki J. (2007), *Droga Europy Środkowej do Unii Europejskiej*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa.
- CBOS (2015), *Charakterystyka poglądów potencjalnych elektoratów partyjnych*, Komunikat z badań CBOS nr 85/2015, Warszawa.
- CBOS (2018), *Polska w Unii Europejskiej*, Komunikat z badań CBOS nr 166/2018, Warszawa.
- CBOS (2019), *O udziale w wyborach, pewności głosowania, obawach i przewidywaniach wyborczych*, Komunikat z badań CBOS nr 115/2019, Warszawa.
- Niezbędnik historyczny lewicy* (2013), „Biblioteka Lewicy”, Warszawa.
- Program obnovy* (1999), Program KSČM, V Sjezd KSČM, Žďáru nad Sázavou, 4–5.12.1999.
- Przywrócimy normalność. Godne życie, sprawiedliwa i normalna Polska. Program Sojuszu Lewicy Demokratycznej* (2017), https://sld.org.pl/images/dokumenty/SLD_program_Przywrocimy_Normalnosc.pdf, 15.01.2021.
- S lidmi, pro lidi* (1992), Program KSČM, II Sjezd KSČM, Kladno 12–13.12.1992.
- Babiš chce zdanit církevní restituce, komunisté výměnou za to slíbili podpořit menší-novou vládu ANO*, Aktuálně.cz, 10.11.2017, online: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/babis-zdani-cirkevni-restituce-komuniste-vymenou-za-to-slibi/r-18b8b24cc5ea11e786cf0cc47ab5f122/>, 15.01.2021.
- Elektorat SLD, jeśli chodzi o konserwatyzm obyczajowy, jest na drugim miejscu. Za PiS, TOK FM*, 19.10.2012, https://www.tokfm.pl/Tokfm/1,103087,12702265,_Elektorat_SLD__jesli_chodzi_o_konserwatyzm_obyczajowy.html, 15.01.2021.
- Fiala J. (2020), *Češi se do politiky nehrnou. ANO ztrácí členy, opoziční strany si vedou lépe*, EuroZpravy.cz, 10.07.2020, <https://eurozpravy.cz/domaci/politika/ano-ztraci-cleny-okamura-hlasi-narust.12cde322/>, 25.03.2021.
- Koalicja Obywatelska i Lewica kobiet, Konfederacja mężczyzn*, tvn24.pl, 13.10.2019, <https://tvn24.pl/wybor-y-parlamentarne-2019/wiadomosci-wyborcze,474/wy->

bory-parlamentarne-2019-na-kogo-glosowali-mezczyzni-na-kogo-kobiety-wyniki-sondazowe,977141.html, 15.01.2021.

Lewica, w: *Encyklopedia PWN*, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/;3932028,15.01.2021>.

PO i SLD ubywa dzialaczy, Puls Biznesu pb.pl, 1.02.2020, <https://www.pb.pl/po-i-sld-ubywa-dzialaczy-981309,15.01.2021>.

Polls of Polls 2021. Poland – National parliament voting intention, Politico.eu, <https://www.politico.eu/europe-poll-of-polls/poland/,26.03.2021>.

Sierpień 1988 r. – nowa fala strajków, Dzieje.pl, 1.09.2016, <https://dzieje.pl/wiadomosci/ambasador-rp-w-rosji-bede-poszukiwal-plaszczyn-dialogu,25.03.2021>.

Ziemski A. (2019), *Porozumienie socjalistów dziś*, Trybuna.info, 17.03.2019, <https://trybuna.info/tag/polska-lewica/,21.03.2021>.

54. schůze, 311. hlasování, 15. března 2006, *Návrh zákona o registrovaném partnerství*, <https://www.psp.cz/sqw/hlasy.sqw?G=43270,21.03.2021>.

The evolution of the parliamentary left in Czech Republic and Poland after 1989. Comparative analysis

Summary

The aim of this article is to compare the political strategy of the two left-wing parliamentary parties in Poland and the Czech Republic, i.e. SLD and KSČM after the transformation of the political system in the indicated countries. The work is an attempt to verify the chosen concept for the continued functioning of former communist activists in the system of parliamentary democracy and indicates possible opportunities and threats for both parties – not only on the basis of election results, but also program work and parliamentary activity.

Key words: left-wing, political parties, Czech Republic, Poland

Informacja o autorze

Cezary Paprzycki (cezary.paprzycki1@gmail.com) – student studiów magisterskich na kierunku stosunki międzynarodowe na UAM w Poznaniu. Absolwent prawa europejskiego na Wydziale Prawa i Administracji UAM. Współzałożyciel Koła Naukowego Prawa Europejskiego „Europa Concors”. W swojej pracy naukowej zajmuje się kwestiami współczesnej polityki, ze szczególnym uwzględnieniem integracji europejskiej oraz historii ruchów lewicowych.

